

strijd plaatselijk, ondanks Hoedemaker, met grote inzet.

Daar in de kringen van de Gereformeerde Bond Hoedemakers leus 'Heel de kerk en heel het volk' wel vanuit de historie der 'vaderlandse kerk', maar niet meer als geldend voor de actuele situatie verstaan werd, had de strijd daar een ander karakter. Eigenlijk dacht men in het kuyperiaanse model van plaatselijke kerken die meer of minder zuiver konden zijn. Die zuivere kerken nu dienden van het synodale juk vrijgemaakt te worden. Doch men had met de Doleantie leergeld betaald. Het prestige van de synodale organen en hun juridische basis waren te sterk gebleken. Dus moest eerst de organisatie vallen of uitgehold worden, eer de vrijmaking van de zuivere gemeenten een feit kon zijn. Hiervoor werden twee wegen ingeslagen. De ene was de politieke met als doelstelling de regering ertoe te brengen, het Koninklijk Besluit in te trekken waarbij de synodale organisatie aan de kerk was opgelegd. De gedachte hierachter was, dat dan de afzonderlijke gemeenten zich geheel vrij als gereformeerde kerk met bijpassende kerkorde zouden kunnen constitueren. Deze weg, door Hugo Visscher nagestreefd, is nimmer werkelijkheid geworden. Het draagvlak ervoor was minimaal.

Dit gold niet voor de andere weg, die nooit door de gehele Bond is nagestreefd, maar wel daarbuiten meer sympathie ontmoette. Hugo Visscher wist voor deze weg, die van de 'modus vivendi', het samenleven der richtingen (reeds eerder, in 1898, ter synode voorgesteld), zijn hervormde collega's in de Utrechtse theologische faculteit warm te krijgen. Het leek dan ook sprekend op de vrijzinnige 'evenredige vertegenwoordiging', maar drong de besturen nog verder in een administratieve rol terug en stond de richtingen toe zich naar eigen beginselen te organiseren, zodat zij die zich aan de belijdenis gebonden voelden dit ook in hun interne regelgeving (leertucht!) konden laten gelden. Toen puntje bij paaltje kwam doordat de synode de voorstellers vroeg, hun ideeën in strikt reglementaire vorm te gieten, lieten zij het afweten. Voor de Gereformeerde Bond schoot toen maar één weg over, reeds in de statuten opgenomen: 'verbreiding en verdediging van de Waarheid in de Hervormde Kerk'. In de praktijk kwam dit neer op het bezetten van zoveel mogelijk plaatsen in kerkeraden, dus stembusstrijd of - wat ook beoefend werd, in Leiden bijvoorbeeld - stembusafspraken om het eigen aandeel veilig te stellen.

In deze machtsstrijd stonden voor de betrokkenen van alle richtingen niet op te geven beginselen op het spel. De praktijk was echter vaak hoogst onevangelisch. Met inzet van elk reglementair geoorloofd middel werd de eigen positie, vereenzelvigd met de zuivere religie zoals men deze naar beste weten en